

Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler

Muhittin ATAMAN*

Giriş

Her hegemonya peşinde koşan devlet gibi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de 20. yüzyılın başlarından, yani ABD'nin sömürgeci bir güç olmaya ve eski dünyanın işlerine karışmaya başladığı dönemden, itibaren Ortadoğu ile yakından ilgilenmektedir. Ancak asıl ilgisi, İkinci Dünya savaşı'ndan sonra Batı dünyasının lideri olarak dünya hegemonu olduğunu ilan ettiği dönemde gelişti.¹ Savaştan bittiğinde ABD, dünyanın en güçlü devleti ve nükleer silahlara sahip tek ülkesi idi. Hem askeri ve siyasi hem de ekonomik bakımdan rakipsiz durumdaydı. Ancak, kısa süre sonra dünya, iki kutuplu bir siyasi sisteme (Soğuk Savaş'a) tanık oldu. 1945-1990 yılları arasındaki 45 yıllık bu dönemde ABD, Sovyetler Birliği ile ilişkileri merkeze alan bir dış politika izledi. Bu dönemde uygulanan dış politika ile ABD'nin günümüzde Ortadoğu'ya yönelik dış politikası arasında paralellikler mevcuttur. Bundan dolayı da Soğuk Savaş dönemi Amerikan dış politikasının dayandığı temel anlayışın kısa bir özetinin yapılması, ABD'nin Ortadoğu dış politikasının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

---

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ ABD'nin, tarihi boyunca, devletin kuruluşundan bugüne kadar, izlediği dış politika üç ayrı aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada, ABD ulusal bütünlüğü ve kıtasal üstünlüğü sağlamak için mücadele etmiştir. Bu dönemde, yeni kurulan devletin güçlendirilmesi ve kendi ayakları üzerinde durması için gerekli adımları atılmıştır. İkinci aşamada, 19. yüzyıl boyunca izlenen dış politika ile, ABD yarımküresel (*hemispheric*) güvenliğini ve üstünlüğünü sağlamak için gerekli dış politikayı izlemiştir. 1923 tarihinde ilan edilen Monroe Doktrini ile sembolleşen bu politika ile Avrupa ülkelerini Batı yarımküresinden uzak tutmaya çalışmış kendisi de Avrupa siyasetinden uzak kalmıştır. 1898 yılında İspanya ile girdiği sömürgecilik savaşından sonra başlayan üçüncü aşamada ise, küresel bir hegemon olma mücadelesi vermeye başlayan ABD 2. Dünya Savaşı ile bu emeline ulaşmıştır.

Soğuk savaş döneminde ABD, çoğunlukla ideolojik bir dış politika izledi. Bu dönemde ABD dış politikası daha çok dört sorun veya konu etrafında gelişti.² İlk olarak, Sovyet askeri ve siyasi tehdidine ve komünizmin yayılma tehlikesine karşı dünya çapında caydırıcı politikalar izledi. İki kutuplu bir dünya sisteminin gereği olarak, Sovyet yandaşlarının ve Amerikan hakimiyetine karşı çıkan herhangi bir gücün caydırılması (caydırma politikası, *deterrence policy*) ve komünizmin sınırlanması (çevreleme politikası, *containment policy*) ABD dış politikasının temel hedefi olarak benimsendi. "Hür dünya"nın korunması için komünizmin yayılmasının önüne geçilmeye çalışıldı. Bu politikanın en can alıcı uygulaması Ortadoğu'da uygulandı. Müslüman ülkelerden oluşturulan "Yeşil Kuşak" projesi ile "din düşmanı" Sovyetler kuşatılmaya çalışıldı. ABD'nin 1947'de ilan ettiği Truman Doktrini, 1950'lerde kurulan Bağdat Paktı ve ilan edilen Eisenhower Doktrini, ve Irak'ın Sovyet cenahına geçmesiyle kurulan Ankara merkezli CENTO ile Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya müdahalesinin önüne geçildi. Bu amacına genel manada ulaştığı söylenebilir.

İkinci olarak, ABD, çıkarları açısından stratejik öneme sahip bölgelerde asgari istikrarı sağlamayı hedefledi. ABD'nin en çok önem verdiği bölgelerin başında petrol zengini Ortadoğu gelmekteydi.³ Amerikalılar bölgeden Batı dünyasına ABD'nin istediği fiyattan ve istediği miktarda akışını garanti altına almaya çalıştı. Özellikle Şah İran'ı ile Suudi Arabistan devletleri Amerikan bölgesel siyasal ve ekonomik politikalarının en önemli araçları olarak kullanıldı. ABD, bu ülkelerle üzerinden uyguladığı politikayla (*twin pillars*) bölgesel istikrarı sağlamaya çalıştı. ABD ile Sovyetler Birliği dünya genelinde olduğu gibi bu bölgede de genellikle karşı tarafları desteklediler. ABD bölgedeki İran, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi muhafazakarları desteklerken Sovyetler Birliği ise Mısır ve Suriye gibi değişimden yana olanların tarafını tuttu. Ancak bölgedeki en stratejik ve önemli Amerikan yanlısı ülke 1948 yılında kurulan İsrail devletiydi.⁴ 1948'den bugüne kadar İsrail'in güvenliğinin sağlanması ABD'nin bölgedeki en öncelikli dış politika konularının başında gelmektedir. İsrail'in Soğuk Savaş döneminde

² Muhittin Ataman, "United States of America," iç. Wolfgang Gieler, Kemal İnat ve Claudio Kullmann (Der.), **Foreign Policy of States: A Handbook on World Affairs**, İstanbul: TASAM Publications, 2005, ss. 523-542, s. 525.

³ Ataman, "United States of America," s. 526.

⁴ Ramin Ahmadov, "The US Policy Toward the Middle East in the Post Cold War Era," **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, v. 4, n. 1-2, Bahar/Yaz 2005, ss. 138-150, s. 139.

Araplarla yaptığı bütün savaşlarda İsrail'e fazlasıyla destek oldu. Arapları da yanında tutmak amacıyla "barış planlarını" da ABD hazırladı. Bu politikanın gereği olarak, örneğin, İsrail devletinin güvenliğinin sağlanması bağlamında 1978'de Mısır'ın İsrail ile barış antlaşması imzalamasını sağladı.

Üçüncü olarak, savunma ihtiyaçlarını dış politika ile uyumlaştırmak ve kontrol dışına çıkan silahlanma yarışını azaltmaktı.⁵ Özellikle iki süper güç arasında yaşanan nükleer silahlanma yarışına dayanan ulusal güvenliğin maliyetinin giderek yükselmesi sorun oluşturmaya başlayınca silahlanma yarışının durdurulması ve silahlanmanın azaltılması gündeme alındı. 1960'lı yılların sonlarından itibaren, geliştirdikleri nükleer silahlarla sadece rakiplerini değil, bütün dünyayı yok etme kapasitesine sahip olan iki süper güç, ekonomik bakımdan daha fazla kayba uğramamak için nükleer silahların sınırlandırılması konusunda anlaştilar.

Dördüncü olarak, Washington ekonomik, hukuksal, çevresel ve insan haklarıyla ilgili global sorunların ulusal çıkarlarını azamileştirecek biçimde çözülebileceği bir uluslararası ortam oluşturmaya çalıştı. Bunun için öncelikle, 1948 yılında başlattığı Marshall Yardım Planı gibi programlarla Amerika'nın temel ticari ortakları olan Avrupa ülkelerinin ekonomilerini kalkındırdı. ABD, dünyanın pek çok farklı ülkesine ekonomik yardımlar göndererek küresel hegemonyasını pekiştirmeye çalıştı. ABD dünyanın en büyük ekonomisi olurken Amerikan Doları da uluslararası ekonominin temel para birimi olarak kullanılmaya başlandı. Amerikan beklentilerinin karşılanması üzerine, ABD bu dönemde çevrenin korunması, insan hakları ihlallerinin azaltılması, uluslararası ticaret rejiminin serbestleştirilmesi ve uluslararası hukukun geliştirilmesi gibi çok taraflı uluslararası projelere öncülük yaptı.⁶

1980'lerin sonlarında meydana gelen gelişmelerle Doğu Bloğunun yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması, ve neticede iki kutuplu dünya sisteminin ortadan kalkması ABD'nin Soğuk Savaşı kazanması anlamına geldi. Ancak, ne bazılarının, i.e. Fukuyama'nın, iddia ettiği gibi tarihin/dünyanın sonu geldi ne de askeri ve savunma harcamalarında bir azalma görüldü. Bilakis, Soğuk savaş döneminin açık ve belirgin dış politika anlayışı yerini, belirsiz ve istikrarsız bir dış politika eğilimine bıraktı. ABD ise yeni süreci anlamlandırmaya çalıştı.

⁵ Ataman, "United States of America," s. 526.

⁶ Ataman, "United States of America," s. 527.

Daha önceleri olduğu gibi tekrar bir “yeni dünya düzeni” iddiası ortaya atıldı. Bu yeni dünya düzeni, tamamen Amerikan yapımı bir dünya düzeni, barışı ve istikrarını sağlayacaktı. Yani, ABD’de bir pax-Amerikana beklentisi vardı, ancak gerçekleşmedi.

Yeni dünya düzeninin oluşturulmasının sancısız olmayacağı anlaşıldığında yeni “ötekilerin” bulunması ve gerekirse yeni cephelelerin açılması gerekti. Yeni durumlara uygun yeni kavramlar ve kuramlar geliştirildi. Bunlardan en çok üzerinde durulan ve en çok ses getireni ise “medeniyetler çatışması” tezi oldu. Buna göre, ideolojilerin, milliyetçiliklerin ve prenslerin savaş dönemi birmiş, sıranın medeniyetler arası savaşlara geldiğini iddia etmekteydi. Huntington’a göre, başka bir medeniyetten Batı medeniyetine yakında bir meydan okuma olacaktı.⁷ Batı medeniyetinin en ciddi alternatifinin İslam medeniyeti olduğunu, dolayısıyla en ciddi “öteki” ve düşmanın da İslam Dünyası olduğunu ilan etti. İdeolojilerin hâkim olduğu dönemin “kızıl tehlikesi” yerine, medeniyetler çatışması çağının “yeşil tehlikesi” uluslararası siyasetin belirleyici unsuru olarak tanımlandı. İslam medeniyetinin ve Müslüman ülkelerin hâkim olduğu bir bölge olan Ortadoğu bir anlamda İslam dünyası olarak görülmektedir. Bundan dolayı bu yeni anlayışın en çok etkilediği coğrafya oldu.

Bu tez bağlamında, Soğuk savaş sonrası dönemde, bölgenin yeniden yapılandırılması (Büyük Ortadoğu Projesi gibi) Amerikan dış politikasının önceliklerinden biri oldu. ABD’nin 1990’larda bölgeye yönelik olarak çifte çevreleme (*dual containment*) politikasını izledi. Bununla, ABD karşı olan İran ile Irak’ın dünya siyasetinden tecrit edilmesi ve cezalandırılması amaçlandı. Bu dönemde ABD’nin asıl amacı, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya çalışırken sadece siyasal olarak değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak da bölgenin dönüştürülmesini sağlamaktı. Bunun için de bölge ülkelerinin Batılı tarzda liberal bir demokratik yönetimi benimsemeleri, dünya ekonomisiyle bütünleşmeleri ve Batılı kültürel yapıları transfer etmeleri istendi.⁸ Buna karşı çıkan devletler de haydut devlet olarak ilan edildi ve cezalandırılmaya çalışıldı.

⁷ Samuel Huntington, “The Clash of Civilizations,” **Foreign Affairs**, Yaz 1993, ss. 22-49.

⁸ Ahmadov, “The US Policy Toward the Middle East in the Post Cold War Era,” s. 139.

Bu yeni dünyada ABD, hegemonyasını “gerçek anlamda küreselleştirme” ve pekiştirme politikalarını izlemeye başladı. Hegemonyanın küreselleştirilmesinin ve devam ettirilmesinin gereği olarak dünyanın jandarmalığını daha doğrudan üstlenmeye girişti. Jandarmalık rolünü oynamanın ilk alanı da Ortadoğu oldu. ABD, yeni dünyayı oluşturmaya bu bölgeden başladı. 1991 yılında Saddam Hüseyin Irak'ına karşı Kuveyt'i kurtarma adına yürütülen savaş ABD'ye umut verdi. Ancak, kısa bir süre sonra gücünün farkına varan ABD yeni bir düzen için yeni bir başlangıca ihtiyaç duyduğunu anladı. Bunun için de geleneksel Amerikan siyasal düşüncesi çok daha katı bir şekilde yorumlanarak harekete geçildi. 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki gelişmeler ABD'ye bu fırsatı verdi. Bu çalışmada ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasını klasik bir yöntemle incelemekten ziyade, mevcut dış politikasının oluşumunda etkili olan unsurlar üzerinde durulmuştur. Böylece, Amerikan karar mercilerinin davranışları ve devlet siyasetleri daha geniş bir perspektiften anlaşılabilir.

ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar

Bu bölümde ABD'nin hem genel dış politika hem de Ortadoğu bölgesine yönelik dış politika eğilimini belirleyen bazı temel faktörler üzerinde durulacaktır.⁹ Amerikan anlayışının ve politik kültürünün

---

⁹ Bu faktörlerden bazılarının isimlendirilmesinde Johnson ve Caruson tarafından yazılan bir makaleden istifade edilmiştir. Johnson ve Caruson bu kavramlardan bazılarını çalışmalarında yedi ayrı başlık altında ifade etmişler. Ancak bu yazarların kavramlarını bazen ikili olarak bazen başka kavramlarla birlikte kullandım. Neticede yeni bir tasnif ve analiz ortaya çıktı. Loch K. Johnson ve Kiki Caruson, “The Seven Sins of American Foreign Policy,” **Political Science (PS)**, Ocak 2003, ss. 5-10. Taha Özhan ise bu konuda yaptığı bir çalışmada Amerikan dış politikasını şekillendiren beş önemli unsur üzerinde durmaktadır. Özhan'a göre bu unsurlar, (1) coğrafi, tarihi ve iktisadi sebeplerin vücuda getirdiği *müstesna duruş ve pozisyonun* inşa ettiği siyasal inanç düzlemi, (2) müstesnalığa dair inancın dini düşünce ve siyasetle olan karmaşık sosyal ilişkisinin kurgulandığı Amerikan *politik teolojisi*, (3) Amerikan siyasal ve sosyal muhayyilesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan, Avrupa'daki macerasından farklı, siyasi bir damar olan Atlantik *cumhuriyetçiliği*, (4) Avrupa'nın tecrübe ettiği şekliyle feodalizmi yaşamamış olan Amerika'nın, siyasal arenada muhalefet boşluğunu doldurmak üzere, cumhuriyetçi düşünceden ortaya çıkardığı demokrat kanat ya da *liberalizm*, ve (5) Avrupa'nın aristokrat felsefi düşünüşünden bağımsız olarak bir halk felsefesi kurgulamanın sonucu ortaya çıkan Amerikan *pragmatizmidir*. Ta-

oluşmasında belirleyici olan bu faktörler, ABD'nin hem dış politika anlayışını hem de Amerikalıların dünyaya bakışını ortaya çıkarmaktadır. Bu faktörler, daha çok ABD'nin ideolojik, hatalı, saplantılı, yanlı ve popüler olmayan bir dış politika izlemesinin başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Bu faktörler, daha önceki dönemlerde de etkili ol-maktaydılar, ancak 11 Eylül olayları sonrasında çok daha etkili olmaya başladılar. ABD, dünyanın diğer bölgelerine yönelik bu saplantılı dış politikasını Ortadoğu'ya yönelik olarak da yürütmektedir. Ancak, bu politikanın söz konusu bölgede daha yoğun olarak yaşandığı söylenebilir.

Yalnızcılık ve Tek Yanlılık

Siyasal, askeri, toplumsal ve ekonomik bakımdan ABD'nin en köklü geleneklerinden biri yalnızcılık (*isolationism*) anlayışıdır. Kuruluşundan itibaren Amerikan karar mercileri ve toplumu kendilerini dünyanın geri kalanından ayrı bir yerde konumlandırmış ve dünya toplumlarına ve ülkelerine de bu çerçeveden bakmaktadırlar. Küresel hegemonyalarına rağmen Amerikalılar hala tecritten taraftırlar. Günümüzde Washington'un Meksika sınırı boyunca milyar dolarlar harcayarak bir duvar inşa etme çabası, ülkenin sırtını dünyaya çevirmiş ve koruma altında bir şatoya dönüştürülmüş olmasının göstergesidir. Zaten, Amerikan geleneğinde, 1823 tarihli Monroe Doktrini ile kurumsallaştırılan "hiçbir ülke ile ittifak kurmama" anlayışı hakimdir. Uzun bir süre ABD'nin bir istikrar adası olmasını sağlayan bu anlayış, ABD'ye dünya hegemonyasının yolunu açtı. Ancak, bu anlayış dünyanın her tarafında hayati çıkarları olduğunu ve gezegenin her bölgesindeki gelişmelerden etkilendiğini iddia eden hegemon bir devlet için sorunlara yol açmaktadır. Öte yandan, bu yalnızcılık politikasının farklı bir boyutunda Amerikan seçkinciliği ve ayrıcalıklı olma anlayışı ön plana çıkmaktadır. Müreffeh ve güçlü bir devlete sahip olan Amerikalılar, kendilerini dünyanın merkezinde görmektedirler. Kendi çıkarlarını ve sorunlarını küresel çıkar ve sorun olarak empoze ederler. Bir anlamda, kendi ülkelerini tüm dünya ile özdeşleştirmektedirler.¹⁰ Bu da yayılcılığı ve tek yanlı uluslararası ticareti, dolayısıyla Amerikan emperyalizmini güçlendirmektedir.

---

ha Özhan, "11 Eylül ve Amerikan Yüzyılı'nın Korkuları," **Anlayış**, Eylül 2006, ss. 66-68, s. 67.

¹⁰ Amerikan futbolu, beysbol ve basketbol gibi spor dallarında ABD şampiyonu olan takımların "dünya şampiyonu" olarak ilan edilmeleri bunun bir göstergesidir.

ABD, uluslararası toplumla ortak hareket etmek istememekte, genellikle tek yanlı (*unilateral*) olarak davranmaktadır. Çünkü on yıllardır içte ve dışta yapmak istediklerini tek başına yapabirmiştir. Hemen hemen bütün uluslararası platformlarda uluslararası toplumun ortak çıkar veya küresel fayda anlayışının dışına çıkarak hegemon bir devletten beklenmedik bir biçimde ulusal çıkarlarını öncelemektedir. Örneğin ABD, bütün dünya ülkelerinden farklı davranarak Küresel Isınma Üzerine Kyoto Protokolü'nü, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylamadı.¹¹ Dünya nüfusunun % 40'ını oluşturan 35 devlete karşı tek taraflı ekonomik ambargo uygulamaktadır. Hegemonyasının en önemli araçlarından biri olan Birleşmiş Milletlere aidatlarını ödememektedir. ABD'nin bu tek yanlı politikaları bugün artık müttefikleri tarafından bile eleştiri konusu olmaktadır. Örneğin, Japonya'nın Hiroşima şehri belediye başkanı Tadataşi Akiba, Amerikan tek yanlılığına şu sözlerle karşı çıkmaktadır: "ABD hükümetinin, üzerimize Pax Amerika'yı empoze etme ve tek taraflı olarak dünyanın kaderini belirleme hakkı yoktur."¹² ABD'nin yarım asırlık müttefikleri bile artık tek yanlı empozeye dayalı siyasetten şikâyet eder duruma gelmişse, mevcut durum Amerikalıların istediği gibi değildir demektir.

Netice itibariyle, ABD'nin, tek taraflılığın zıddını da ürettiğini bilmesi gerekir. Küreselleşme süreci ve artan karşılıklı bağımlılık, tecritçi politikayı giderek imkansız ve anlamsız kılmaktadır. Günümüzde bir Amerika ve/ya bir Avrupa kalesini inşa etmek mümkün görünmemektedir. ABD'nin 11 Eylül olaylarından çıkarması gereken derslerden bir tanesi de ABD'nin artık tek başına hareket edemeyeceği gerçeğidir.¹³ 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan yönetiminin ilk fark ettiği şey bu olsa gerek. Küresel ve bölgesel konularda diğer ülkelerin de görüşlerini, beklentilerini ve çıkarlarını dikkate almak zorundadır. Bu da ancak yalnızlık ve tek yanlılık politikalarının terk edilerek çok taraflı bir politikanın benimsenmesi ile mümkündür. Kısacası, Amerikalıların yaşamak istedikleri bir dünya düzeninin yeniden kurulmasına başka toplumlarla ve ülkelerle katılmaları gerekmektedir.¹⁴

¹¹ Ralph G. Carter, "Leadership at Risk: The Perils of Unilateralism," **Political Science (PS)**, Ocak 2003, ss. 17-22, s. 17.

¹² Carter, "Leadership at Risk: The Perils of Unilateralism," s. 17.

¹³ Stephen M. Walt, "Beyond Bin Laden: Reshaping US Foreign Policy," **International Security**, c. 26, n. 3, Kış 2001, ss. 56-78, s. 63.

¹⁴ Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyaada ABD**, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s. 9.

Son zamanlarda, ABD'nin bu tecritçi ve tek yanlı tutumundan hoşnut olmayan dünyanın önde gelen güçleri bu tek taraflılığa karşı bir güç birliğine gitme yolunda önemli adımlar atmaya başladılar. Çin ve Rusya'nın öncülüğünde oluşturulan Şanghay İşbirliği Örgütü bunun en önemli kurumsal göstergelerinden biridir. ABD'nin bu tavrına karşı giderek sertleşen tepkilerin en önemsenmesi gerekeni yakın zamanda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından dile getirildi. Putin Berlin'de yaptığı bir konuşmada, tek kutupluluğun ve tek yanlılığın "demokrasiye," "ahlaka" ve "hukuka" aykırı olması dolayısıyla Amerikan hakimiyetinin ve tek yanlı davranışlarının "imkansız" ve "kabul edilemez" olduğunu ifade etti.¹⁵ Aslında ABD politikaları, dost ülkeleri de hedef almaya başlayınca, Hindistan gibi on yıllardır ABD müttefiki olan ülkeler de Amerikan hegemonyasından endişe etmeye ve oluşan bu muhalif cepheye yanaşmaya başladılar. Yani, ABD dostlarını da kaybetmekle karşı karşıyadır. Böyle bir durumda hegemonyasını ne kadar devam ettirebilir tartışmalıdır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde uyumlu ve sistematik bir dış politika izleyemeyen ABD, yeni dönemdeki gelişmelerden dolayı tek yanlı dış politikasını terk etmek zorunda veya en azından yumuşatmak zorundadır. ABD İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönemde sahip olduğu mutlak hakimiyetini kaybetmiş durumdadır. Artık, tek başına bölgesel ve küresel sorunları çözememekte, diğer küresel güçlere ve bölgesel devletlere bağımlı duruma gelmektedir.¹⁶ Dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan ABD, dünyada tüketilen toplam petrolün yarısına yakını tek başına kullanmaktadır.

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında bu tek yanlılık açık bir biçimde görülmektedir. Bölge imkanlarını diğer küresel güçlerle paylaşmak istemediği için ne başka bir devletin ne de herhangi bir uluslararası örgütün görüşünü ve katkısını aldı. Örneğin, 2003 yılında Irak'ı işgal ederken ne Birleşmiş Milletlerden ne de NATO'dan onay ya da destek alma ihtiyacı hissetti. Bu durumsal bir tavır değil, Başkan Bush'un 20 Eylül 2002 tarihinde kamuoyuna duyurduğu ABD'nin yeni dış politika doktrini'dir. Buna göre, ABD çok taraflı uluslararası

¹⁵ Rusya Devlet Başkanı Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde 43. Münih Güvenlik Konferansında Yaptığı Konuşma, Erişim Tarihi: 16.02.2007, <http://www.securityconference.de/konferenzen>.

¹⁶ Audrey Kurth Cronin, "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism," *International Security*, c. 27, n. 3, 2002/2003, ss. 30-58, s. 58.

yapılardan ayrı olarak hareket edecek, kendi belirleyeceği şartlar altında “radikal İslami gruplarla” mücadele edecek ve Amerikan çıkarlarını zedelemeyecek yeni bir uluslararası istikrar ortamının oluşturulması sağlanacaktı.¹⁷ Bu çerçevede, bölgesel ve küresel güçlerin çıkarlarını ve beklentilerini dikkate almadan İsrail’le stratejik ortaklığını da kullanarak bölgede etkili olmaya çalışmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bütün Soğuk Savaş dönemi boyunca mümkün olduğu kadar Batı Avrupa ülkelerini bile dışlayarak politika yürüttü. Örneğin, 1956 yılındaki Süveyş Bunalımı sırasında Fransa ile İngiltere’nin İsrail’i kullanarak başlattıkları savaşı kendi çıkarları doğrultusunda durdurmuş, ancak daha sonraki İsrail saldırılarında İsrail’e en büyük destekçi olmuştur.

Bush ile başlayan bu strateji gereği bugün İran, Somali ve Sudan’ın da cezalandırılması ABD’nin gündemindedir. “Emperyalist Bakış Açısı” bölümünde değinilen Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) de ABD’nin tek yanlı olarak ilan ettiği bir politikadır. Bölgeyi derinden etkilemesi beklenen bu projeye ABD, bölgedeki ülkelerin sadece dış politikalarını değil aynı zamanda iç siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılarını da değiştirmeyi düşünmektedir. Bu konuda hiçbir bölge ülkesinin fikrini almaya gerek görmemiştir. ABD’nin Soğuk Savaş’ın bitiminden hemen sonra baş gösteren Kuveyt krizi sırasında da tek yanlı davranmış, ancak bütün dünya kamuoyunu peşinden sürüklediği için çok-terafı bir görüntü vermiştir. Dolayısıyla, ABD’nin tek yanlılığını göstermek için sadece diğer güçlerin birlikte hareket etmek istemedikleri ve ABD’nin tek başına davranmak zorunda olduğu olayları değil, aynı zamanda Amerikan inisiyatifiyle başlatılan olayları da dikkate almak gerekmektedir.

Amerikan Gururu ve Askeri Hareketi Önceleme

ABD’nin dış politika davranışlarına yön veren diğer unsurların neticesinde Amerikalılar, diğer Batılılarla birlikte, karşı konulamaz bir üstünlüğe sahip olduklarını düşünerek kibirli/gururlu davranmaktadırlar.¹⁸ Kibir ve şiddetin şekillendirdiği bu anlayış, ülke dış politikalarına da yansımış ve hala yansımaktadır. Diğer toplumları ve ülkeleri

¹⁷ Sergio Fabbrini, “Layers of Anti-Americanism: Americanization, American Unilateralism and Anti-Americanism in a European Perspective,” **European Journal of American Culture**, c. 23, n. 2, 2004, ss. 79-94, s. 90.

¹⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e**, Ankara: İmge Kitabevi, 1989, s. 93.

ilgilendiren sorunlara üstünkörü bakmaktadırlar. Kendi ulusal çıkarlarının sağlanması her tür dış politika davranışının meşruiyeti için gerekli ve yeterli neden olarak görülür. Örneğin ABD'nin, Müslümanlar açısından kutsal olan Suudi Arabistan topraklarında askeri üs kurma ihtiyacı var mıdır? Bölgedeki çıkarlarını korumak için başka alternatifler yok muydu? Örneğin, kara mayınlarını yasaklayan uluslararası antlaşmayı imzalamasının ABD'ye maliyeti çok mu yüksektir? Bu ve benzeri durumlarda ABD karar mercileri genellikle karşı taraf(lar)ın hassasiyetlerini dikkate almazlar ve bir maliyet muhasebesi yapmaya gerek duymazlar. Maliyet muhasebesini yaptıkları zaman da sonraki bölümlerde belirtildiği gibi, pek çok faktörü dikkate almadıklarından dolayı çoğu zaman yanlış sonuçlara varırlar.

Amerikan gururunun neticesi olarak, ABD'nin tarihi boyunca en iyi konuştuğu dil, en kestirme yöntem olan savaş olmuştur. ABD'nin kullanacağı başka yol ve yöntemler olmasına rağmen, başlangıcından bugüne kadar temel Amerikan dış politika davranışı savaş olmuştur. Daha fazla güç kullanılarak dünyanın Amerikan değerlerini benimsemiş duruma geleceğini ve küresel istikrarı sağlayacağını düşünen grupların ABD yönetiminde daha etkin oldukları görülmektedir.¹⁹ Örneğin, ABD 2003 yılında bütün dünya ülkelerinin toplamından daha fazla askeri harcama yaptı. Washington'un yaptığı istihbarat harcamalarının % 85'i siyasi, ekonomik ve sosyal hakkında bilgi toplamaktan ziyade askeri amaçlı kullanılması ABD'nin ne kadar savaş yanlısı bir tutum takındığının ortaya çıktığı görülür.²⁰

Saldırı avantajı (*offensive advantage*) varsayımı gereği şartların, saldırgan ülkenin lehine olması durumunda yayılmacılık daha çok tercih edilir. Saldırı avantajının devletler tarafından kullanılması "saldırgan realizm" olarak da nitelendirilir. ABD'nin son zamanlarda dış politikasında uyguladığı saldırganlık Washington'un geleneksel dost devletleri bile ürkütmektedir. Örneğin, on yıllardır ABD'nin Ortadoğu'daki en yakın müttefikleri olan Suudi Arabistan ve Türkiye bile ABD ile sorunlar yaşamaya başladılar. Çünkü ABD yönetimi, "haydut devletler" veya "şer mihver"i²¹ olarak ilan ettiği ülkeleri (ve güçleri)

¹⁹ Kenneth R. Weinstein, "US Strategy in the Middle East and the 2004 Presidential Election 9/11: Towards a Redefinition of America's Role in the World," *Asia-Pacific Review*, c. 11, n. 2, 2004, ss. 81-95.

²⁰ Johnson ve Caruson, "The Seven Sins of American Foreign Policy,"

²¹ ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde anti-Amerikancı olan bütün devletleri ve güçleri "haydut devletler (*rogue states*)" veya "şer mihver (*evil axis*)" olarak ni-

geleneksel çevreleme ve caydırma politikalarını artık yetersiz görmekte, Amerikan yanlısı rejimlerinin beklentilerinin çok ötesinde, uluslararası işbirliği ve uluslararası hukuku dışlayan politikalar izlemeye başladı.

Ayrıca, bir devletin gücünün göreceli olarak azalması, o devleti önleyici saldırı (*preventive attack*) düzenlemeye özendirir. Önleyici saldırının başarı şansı az olsa bile ülkeler bu yönetime başvurur, başvurmak zorunda kalabilir. Bu kavram doğrultusunda, ülkenin uzun dönemli güvenliği için potansiyel muhalefet, tehlike ve tehdit ortadan kaldırılır. ABD de bugün itibarıyla siyasi, ekonomik, toplumsal ve psikolojik vb. pek çok açıdan zayıflamaktadır. Böyle olunca ABD, dünyanın kabul edilen tek hegemonu olmasına rağmen, sistemden memnun olmamasını beraberinde getirmektedir. Sistemden memnuniyetsizlik ise yayılcı bir politika izlemek ve statükoyu değiştirmeye çalışmak demektir. Neticede paradoksal bir durum ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan, sistemin devamı Amerikan hegemonyasının devamı demek olduğundan ABD, liberal ilkelerin uygulanmasından yanadır. Diğer taraftan, mevcut durum ve gelişmeler kısa süre sonra Amerikan hegemonyasının son bulacağını gerektirdiği için de ABD yayılcı ve revizyonist bir politika izlemek zorunda kalmaktadır.

Tarihinde hiç saldırıya uğramayan Amerikan ülkesi, 11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da Amerikan hegemonyasının en önemli iki temsilci gücü olan Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon'un kamikaze uçaklarının hedefi olmasıyla ilk kez saldırıya maruz kaldı. Amerikan ülkesinin ve halkının saldırılara açık olduğunu ortaya çıkaran bu saldırılar, ABD'nin dokunulmazlık ve yenilmezlik mitine, Amerikan kibrine ve gururuna büyük bir darbe indirmiştir. 11 Eylül olaylarından sonra ABD Başkanı kendi adıyla anılan yeni bir politika ilan etti. Bush Doktrini olarak bilinen bu politikaya, Amerikan güven-

---

telendirmeye başladı. Bu kavramsallaştırmayla, Amerikan karşıtı olan bütün ülkeleri dünya barışına yönelmiş uluslararası terörizmi destekleyen ve dolayısıyla engellenmesi gereken düşmanlar olarak sundu. Bu devletlerin büyük bölümü Ortadoğu'da yer alan İran, Irak, Suriye ve Sudan gibi Müslüman ülkelerdir. Washington'un tek yanlı politikalarının devam etmesi durumunda yeni Amerikan karşıtları, dolayısıyla yeni "haydut devletler" in ortaya çıkması beklenbilir. ABD'nin Ortadoğu'daki "haydut devletler" e yönelik siyasetinin bir analizi için bkz. Kemal İnat (Der.) **ABD'nin Haydut Devletleri**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2004; Aleksandr Shumilin, "The US vs. Rogue States of the Middle East," **International Affairs: A Russian Journal of World Politics**, c. 49, n. 5, 2003, ss. 32-41.

liğine ve hayati çıkarlarına yönelik potansiyel tehditler aktif hale gelmeden kaynağında kurutmayı hedefleyen önleyici savaş (*preventive war*) stratejisi ülkenin yeni güvenlik politikası olarak ilan edilmiştir. Bu politika çerçevesinde, ABD'nin ve müttefiklerinin güvenliğinin sağlanması, rakip askeri güç oluşumlarının önüne geçilmesi, Amerikan karşıtlarının caydırılması, ve her türlü potansiyel tehdidin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

ABD'nin küresel hegemonyası zayıflayınca/gerileyince saldırganlığı arttı. Bugün itibarıyla devam eden süreç Amerikan hegemonyası aleyhine geliyor. Bundan dolayı da küreselleşmeyi ve liberal değerleri artık savunmanın Amerikan çıkarlarına zarar verdiği düşüncesiyle dayatmacı ve saldırgan politikalar izlemektedir. Çünkü, ABD dünyanın en alacaklı ülkesinden en borçlu ülkesine dönüşmüş; AB, Çin ve Rusya gibi rakipleri ile arasındaki mesafe giderek kapanmıştır. Aslında bütün bunların neticesinde ABD artık kurallara göre oynamayı da tercih etmemektedir. Her ne kadar bu durum karşı tarafa bir misilleme olarak iddia edilse de²² ABD'nin kural dışına çıkması; bu kuralların, Amerikan çıkarlarını sağlamada yetersiz kalmasından ve/ya başka güçlerin lehine geliştiğinden dolayıdır.

ABD, 11 Eylül olaylarından sonraki dönemde Ortadoğu bölgesinde, bölge ülkelerine ve muhalif gruplara yönelik, daha tehdit veya tehlike ortaya çıkmadan bütün potansiyel oluşumları ortadan kaldırma stratejisini (*strategic preemption*) benimsedi.²³ Olmayan güce karşı güç kullanmak, Amerikan yönetiminin "şiddet dili"nden başka dil konuşmak istemediğini göstermektedir. ABD karar mercilerinin belli aralıklarla kullandıkları insan hakları retoriği Bush yönetimi zamanında yerini "güvenlik" ve "militarizm" söylemine bıraktı. Washington, AB yetkililerinin ve İran yöneticilerinin diplomasi kurallarının ve barışçıl yöntemlerin kullanılması çağrılarına hiçbir zaman kulak asmadı. En azından, ABD yönetimi, öncelikli olarak askeri yöntemler kullansa bile, bunu dengeli ve sınırlı bir şekilde kullanması ve askeri olmayan kalıcı yöntemler üzerinde durması gerekir.²⁴

²² Daniel Pipes, "Why the US Is Discarding War's Rules," **New York Post**, 22 Temmuz 2003.

²³ Herman J. Cohen, "The Bush Doctrine of Strategic Preemption: A Revolutionary Upheaval or a Predictable Evolution of the International System," **American Foreign Policy Interests**, s. 26, 2004, ss. 123-127.

²⁴ Cronin, "Behind the Curve," s. 55.

Amerikan Siyasal Sistemi, Sosyal Emperyalizm ve Başkanlık Emperyalizmi

ABD, dünyanın en eski demokrasisi kabul edilir. Bunun gereği olarak halkın taleplerinin hem iç hem de dış politika kararlarına yansımaları beklenmektedir. Ancak, ABD örneğinde bunun her zaman gerçekleştiğini iddia etmek zordur. Güçlü bir yürütmenin başında bulunan Amerikan devlet başkanı, hükümetin başı ve baş komutan gibi sıfatlarıyla önemli konularda genellikle tek başına davranabilmektedir.²⁵ Devlet adına uluslararası görüşmelerde bulunmaya ve uluslararası antlaşmalar imzalamaya yetkili tek mercidir. Başkanın gücünü sınırlayan başka bir devlet kurumu yoktur. Sadece Kongre belli durumlarda başkana "engel çıkarmaya" yetkilidir. Güçlü bir toplum ve zayıf bir devlet yapısına sahip olan ABD'de, kurumsallaşmış bir bürokratik yapı yoktur. Başkan daha çok kendi atadığı insanlarla birlikte ülke kaderini belirleyen kararlar almaktadır. Amerikan dış politikasının yürütülmesinde en etkili iki kurum olan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) ve Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) tamamen başkanın inisiyatifıyla oluşturulmaktadır. Amerikan siyasetinde belirleyici olan, kurumlar değil, bireylerdir. Bireyler, kurumlardan çok daha fazla etkilenmeye açıktırlar. Dolayısıyla, ABD dış politikasını etkilemek için kurumların dirençli yapılarıyla değil, bireylerin kırılğan kanaatlerini değiştirmekle ilgilenmek gerekir.

Bütün bunların sonucunda, çıkar gruplarının ve lobilerin dış politika alanında çok etkili olmaları söz konusu olmaktadır.²⁶ Binlerce etnik, dinsel, siyasal, ekonomik ve kültürel gruplar ve koalisyonlar siyaseti etkilemek için faaliyetlerde bulunmaktadırlar.²⁷ Küçük bir grubun çıkarlarının ulusal çıkarların üstünde tutulması ve halkın genelinin menfaatlerinin aleyhine olması anlayışı olarak tanımlanabilecek sosyal emperyalizm olgusu, ABD sisteminde başkan ve yakınlarının oluşturduğu grubun etkisi etrafında çok daha kolay gelişebilmektedir. Başkan üzerinde etkili olan küçük bir grup, Amerikan politikala-

²⁵ Ataman, "United States of America," s. 528.

²⁶ Bu grup ve koalisyonlardan en etkili olanı Yahudilerin kurduğu kuruluşlar ve İsrail lobisidir. Bunların etkisi, bu çalışmada "İsrail Faktörü" başlığı altında incelenmiştir.

²⁷ Lobilerin Amerikan siyasal sistemindeki yeri ve dış politikasına etkileri konusunda bkz. Tayyar Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri**, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 2000.

rına kolaylıkla yön verebilmektedir. Örneğin, ABD'nin Irak'a savaş ilanı sadece başkan ve yardımcısının birkaç danışmanla birlikte aldığı bir karardır. Halkın dış politika konularına genellikle ilgisiz olması dolayısıyla dış politika konularında ülkede bir kartel oluşturulmuştur. CNN ve FOX-TV gibi televizyon kanalları, *New York Times* ve *Washington Post* gibi gazeteler belli grupların bakış açısını yansıtmaktadır. Bu gruplar, medya üzerinden kamuoyunun istedikleri yönde harekete geçirilebilmesini sağlamaktadırlar.

Aşırı yayılcılık küçük bir gruba çok fazla fayda sağlarken, bu politikanın halkın geneline maliyeti ise kişi başına çok daha az olmaktadır. Ülkedeki seçkin sınıflar ile büyük şirketler, militarist/emperyal ve aşırı yayılcı politikalarından büyük rantlar elde etmektedirler. Özellikle yürütme organının içinde barınan askeri ve endüstriyel yapılar, karar alma sürecinde oldukça etkili olmaktadır. Bush yönetiminin etkili kesimi olan yeni muhafazakarlar (*neo-cons*) gibi emperyalist gruplar devleti halktan kaçırmakla.²⁸ Çıkarları büyük oranda örtüşen güçlü ve etkili kartelleşmiş grupların kararlara yön verdiği bu tür bir devlet, saldırgan kapitalist bir devlet olarak savaşa oldukça meyillidir. Bu gruplar, benzer şekilde, ABD'nin Ortadoğu dış politikasını da halktan kaçırdılar ve kendi çıkarları için mobilize ettiler ve etmektedirler. Aşırı yayılcılıktan çıkarı olan küçük ama etkili gruplar güçlü bir koalisyon oluşturarak sahip oldukları imkanlarla halkı harekete geçirir ve politikalarını meşrulaştırırlar. Ulusal siyaset, demokratik olmaktan ziyade, kartelleştiğinde saldırganlık artar.

ABD'de İsrail yanlısı lobi, Hıristiyan Siyonistler, petrol lobisi ve silah lobisi Ortadoğu'ya yönelik Amerikan dış politikasını şekillendirmektedir. Sıradan halkın bölge hakkında çok fazla bilgisi olmadığından, harekete geçirilmedikleri sürece çok ilgili de değildirler. Bölgeden milyar dolarlık gelir bekleyen çok uluslu şirketlerin temsilcileri bölge siyasetini kendilerine maksimum faydayı sağlayacak biçimde yürütülmesi için imkanlarını seferber ederler. Örneğin, Hıristiyan Siyonistler Bush döneminde kendi görüşlerinin Amerikan dış politikasına büyük ölçüde yansımaları sağlayabildiler. Ortadoğu'da Amerikan ulusal çıkarlarından ziyade İsrail'in çıkarlarını gözeten politikala-

²⁸ Bu cümledeki kaçırma fiili, İngilizce'de daha çok uçak vb. gibi araçları kaçırma için kullanılan, genellikle siyasi nedenlerle kontrolü sağlamak anlamına gelen *hijack* kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

rın izlenmesinin en önemli nedeni bu gruptur.²⁹ Ortadoğu'da çıkarı olan grupların sayısı çok fazla olmadığından gruplar arası ciddi bir rekabet, dolayısıyla farklı görüşlerin çatışması olmamaktadır. Etkili grupların oluşturdukları bir kartel, karar mercilerini etkilemeyi başarmaktadırlar.

İsrail Faktörü

Ortadoğu söz konusu olduğunda Amerikan dış politikasının değişmez amaçlarından biri İsrail devletinin güvenliğinin sağlanmasıdır. ABD'nin ve Batı'nın İsrail yanlılığı ancak geniş bir toplumsal ve tarihsel bağlamda doğru bir biçimde anlaşılabilir. İsrail bugün itibarıyla Mısır, Irak, Ürdün ve Suriye'nin savunma harcamalarının toplamından çok daha fazla savunma harcaması yapmaktadır. Bölgenin en çok şiddete başvuran, en saldırgan, uluslararası hukuk ve insan hakları kurallarını en çok ihlal eden, ve en fazla kitle imha silahı üreten devleti olan İsrail tüm Batı, özellikle ABD ile İngiltere, tarafından sürekli kayırılmakta ve bölgede yürüttüğü tek yanlı ve hukuk dışı uygulamalarına göz yumulmaktadır. Bu çerçevede, "topraksız bir halkın halsiz bir toprağı elde etme isteğı" olarak okudukları İsrail'in Ortadoğu'da ortaya çıkışına da sürekli olarak destek olmuşlardır. Batı'da en fazla okunan ve daha sonra filme çekilen *Exodus* (Hicret) romanı, Kitab-ı Mukaddes'e dayandırılan bu anlayışı sıradan Batılı insanların zihnine kazıdı.³⁰

ABD yönetiminin Irak işgali kararının arkasındaki en büyük güç olarak İsrail çıkarlarını her şeyin üstünde tutan ABD'deki İsrail lobisi bulunmaktadır. İyi örgütlenmesi, diğer lobilerin desteğini alması ve kendi çıkarları doğrultusunda mobilize etmesi, ve sahip olduğu muazzam mali kaynaklarla Amerikan iç ve dış politika karar alma

²⁹ ABD'deki Siyonist Yahudilerin ve muhafazakar kanadın önde gelenlerinden biri olan Daniel Pipes bu durumu çok güzel bir şekilde dile getirmektedir. Pipes'a göre, bazı önde gelen Amerikalı siyasetçiler Filistinlilere karşı İsrail hükümetinden daha fazla karşıdırlar; Amerikan yardımlarının Filistin Kuruluş Örgütü'ne gitmesinde İsrail'den daha isteksizler; ve, İsrail başkentinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınmasına daha istekliler. Hatta İsrail'deki aşırı milliyetçi Likud Partisi İsrail'de iktidardan düşse bile Washington'da iktidarda kalmaya devam ettiğini ifade etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Daniel Pipes, "Christian Zionism: Israel's Best Weapon?" *New York Post*, 15 Temmuz 2003.

³⁰ Walter Ambrust, "Imperial Dreams Prefigured: America and Its Middle Eastern Urge," *Diplomatic History*, c. 28, n. 2, Nisan 2004, ss. 281-284, s. 281.

sürecini önemli ölçüde etkilemektedir.³¹ Amerikan Yahudi Komitesi İdari Müdürü David Haris ABD'nin İsrail devletine verdiği desteğin perde arkasında İsrail lobisinin olduğunu şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Şu ana kadar herhangi bir ulus İsrail’le bu kadar sıkı ilişkiler kurmayı aklından bile geçirmedi. Amerika’dan başka hiçbir ulus, İsrail’in güvenlik ve uzun dönemli barış arayışına yeterli destek verebilecek kapasiteye sahip değil. En son Hizbullah’la yapılan savaşta Amerika, İsrail’e olan desteğini açık bir şekilde gösterdi. Bunda Amerikan Yahudilerinin çok büyük etkisi var ve onlar bunun için her gün çalışmaya devam ediyorlar.”³²

Amerikan askerleri Bağdat şehrini Saddam Hüseyin yönetiminin elinden aldıklarında ve Irak işgalini tamamladıklarında, zamanın ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel “İsrail’in bir düşmanın daha ortadan kaldırdığını” ifade etmişti. Powel bu sözüyle, Irak işgalinin İsrail açısından ne denli önemli olduğunu ve ABD’nin kendisini İsrail’in güvenliğinden sorumlu gördüğünü dile getirmiş oluyordu. Bunda, yukarıda açıklanan dinsel bakış açısının da etkisi büyüktür. Çünkü, bugün için Amerika’da Yahudilerden sonra İsrail devletine en fazla destek verenler Hıristiyan fundamentalistlerdir.³³ Bu çerçevede, Bush yönetiminin İsrail devletine sağladığı koşulsuz destek de siyasi bir gereklilikten ziyade, geniş toplumsal ve tarihsel bir bağlamda anlaşılabilir. ABD yönetiminin bugün İran’la didişmesinin en önemli nedenlerinden biri İsrail’in İran karşıtlığıdır. İsrail, Hizbullah ve Suriye’ye verdiği destek dolayısıyla İran’ı bir tehdit olarak görmektedir. ABD, Filistin Sorunu’nda Avrupalı emperyalist devletlerin 1917 yılında Balfour Deklarasyonu ile başlattıkları süreci devam ettirmiş, İsrail devletinin kurulmasını ve sürekli olarak bölge devletleri aleyhine genişlemesini ve güçlenmesini sağlamıştır.

ABD, İsrail dışında Ortadoğu’daki bütün ülkeleri uluslararası hukuka, normlara ve teamüle uymadığı gerekçesiyle cezalandırmaya çalışmaktadır. Ancak, bu gerekçelerin hiçbirini İsrail için dile getir-

³¹ Arı, **Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**, s. 239-250.

³² David A. Haris’ten aktaran James Petras, “Yahudi Lobisi ve İsrail’in ‘Var Olma’ Miti,” **Anlayış**, (Çev. Hüseyin Ali Uğur), Ekim 2006, ss. 68-69, s. 69.

³³ Jeremy D. Mayer, “Christian Fundamentalists and Public Opinion Toward the Middle East: Israel’s New Best Friends,” **Social Science Quarterly**, c. 85, n. 3, Eylül 2004, ss. 695-712, s. 706.

memiştir. Örneğin ABD, nükleer güç sahibi İsrail'e ses çıkarmazken, nükleer enerji elde etmeye çalışan İran'ı engellemeye çalışmaktadır. ABD'nin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu nezdindeki daimi temsilcisi Greg Schulte'a göre ise gerekçe oldukça basit: "İsrail Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalamadı, İran ise anlaşmayı imzalamasına rağmen yükümlülüklerini yerine getirmiyor."³⁴ ABD yönetimi her ne kadar İsrail devletini bir demokrasi olarak kabul ederse de İsrail, Amerikan değerlerine oldukça uzak bir ülkedir.

İsrail yanlısı lobinin ABD siyasetindeki etkisini sorgulamak bile cesaret gerektiren bir durumdur. Amerikan akademik camiasının en önde gelen iki ismi Chicago Üniversitesi'nden John Mearsheimer ile Harvard Üniversitesi'nden Stephen Walt "İsrail Lobisi ve ABD Dış Politikası"³⁵ isimli bir makaleyi İngiltere'nin tirajı düşük dergilerinden birinde yayınlayınca hem ABD'de hem de Batı dünyasında bir şok etkisi yarattı. Hemen sonrasında beklendiği gibi bu iki akademisyene karşı bir linç kampanyası başlatıldı. Makalelerini Amerika'da yayımlayamadıklarını söyleyen yazarlar, ABD yönetiminin kendi devletinin ve pek çok müttefikinin güvenliğini bir tarafa bırakıp İsrail'in çıkarlarının ve güvenliğinin savunmasına öncelik verdiğini iddia etmektedirler. ABD yönetimi pek çok açıdan İsrail için seferber olmuş durumdadır. Örneğin, Amerikan dış yardımlarının % 20'si Batı standartlarında kalkınmış ve zengin İsrail'e yapılmaktadır. İsrail, aldığı bu paranın hesabını ve nereye harcadığını Washington'a bildirme ihtiyacı hiçbir zaman duymadı. ABD, kendi imajının bozulması ve uluslararası kuralların ihlali pahasına, Birleşmiş Milletler (BM) dahil bütün uluslararası platformlarda İsrail devletinin hukuk ve ahlak dışı tasarruflarını savunmaktadır. Pek çok müttefikinden esirgediği istihbarat bilgilerini İsrail ile paylaşmaktan çekinmemektedir.

ABD'deki İsrail lobisi Washington'un Ortadoğu siyasetini esir almıştır. Yürütme ve yasama organlarını baskı altında tutmakta ve kontrol ettikleri medya vasıtasıyla ülkede olumlu bir İsrail imajı oluşturma gayreti içindedirler. İsrail'in siyasetini eleştiren herkesi kolay-

³⁴ İbrahim Karagül, "ABD'nin Jeopolitik Hezimet, Türkiye-İran Soğuk Savaşı," **Yeni Şafak**, 12 Mayıs 2006.

³⁵ John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, "The Israeli Lobby and US Foreign Policy," **London Review of Books**, c. 28, n. 6, Mart 2006; John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, "The Israeli Lobby and US Foreign Policy," **Middle East Policy**, c. 13, n. 3, Güz 2006, ss. 29-87.

lıkla antisemitizmle ve Yahudi düşmanlığıyla suçlayabiliyorlar. İsrail karşıtı görüşe sahip olan kongre üyelerini tekrar seçtirmeme mücadelesi verirler. Hıristiyan Siyonistleri yanına alan İsrail lobisi Washington'un dış politika arenasında neredeyse rakipsiz durumdadırlar.³⁶ Neticede, Amerikan siyaseti bir anlamda İsrail lobisinin oyuncuğu durumuna düşmüştür. İsrail lobisi hem Ortadoğu halklarına ve ülkelerine hem de Amerikan halkına zarar veren politikaların başlıca sorumlusudur. Washington'un İsrail'e verdiği bu koşulsuz ve irrasyonel destek³⁷ devam ettikçe bölgede muhalefetle karşılaşması kaçınılmazdır.

Amerika'nın Cehaleti ve Empati Yokluğu

Sanıldığının aksine, dünya hegemonu ABD'nin dünya coğrafyası, olayları ve gelişmeleri hakkında yeterince bilgisi yoktur. Yabancı bir dil bilmenin doktora yapma koşulu olarak görülmediği tek dünya devleti olması bunun önemli göstergelerinden biridir.³⁸ Aslında halk arasında Amerika dışında başka bir dünyanın varlığı da pek bilinmez. Dünya kelimesinden daha çok ABD'yi anlarlar. Örneğin, basketbol, futbol veya beysbol oyunlarında ABD şampiyonu, dünya şampiyonu olarak ilan edilir. Amerikalılar bu ben merkezci bakış açısını terk etmek ve içinde yaşadığımız dünyanın gerçek doğasını anlamak zorundadır.³⁹ Dünya hegemonyası peşinde koşan bir ülkenin Ortadoğu dahil dünyanın diğer coğrafyaları ve toplulukları hakkında yeterli bilgi sahibi olmalıdır. Aksi takdirde sürekli olarak yanlış algılamalar ve yanlış bilgilenmeler dolayısıyla yanlış politikalar izlemek durumunda kalacaktır.

Bu bağlamda, Ortadoğu bölgesi --özellikle bölgenin sosyokültürel yapısı, sembolleri ve değerleri-- Amerikalılar tarafından pek bilinmez veya yanlış bilinmektedir.⁴⁰ Bölge dilleri, tarih, kültür, siyaset ve dinlerini bilen insan sayısı azdır. 11 Eylül olayları sonrasında Amerikan hükümeti Irak ve diğer bölge ülkelerinde çalıştırmak için ısrarla

³⁶ Mearsheimer ve Walt, "The Israeli Lobby and US Foreign Policy," s. 62.

³⁷ Ahmadov, "The US Policy Toward the Middle East in the Post Cold War Era," s. 144.

³⁸ Johnson ve Caruson, "The Seven Sins of American Foreign Policy,"

³⁹ Bugün itibarıyla, sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olan ve içinde paradoksal gelişmeler barındıran bir zaman diliminde bulunmaktayız.

⁴⁰ Ahmadov, "The US Policy Toward the Middle East in the Post Cold War Era," s. 144.

Arapça bilen kişiler arıyordu. Kısacası, Amerikan yönetimi bölgede kullanabilecek siyasi araçlar açısından sorunlar yaşamaktaydı. Bölge insanların neye ne kadar değer verdiğini bilmemesi ABD'ye pahalıya mal olmaktadır. Örneğin, Saddam'ın, Müslümanlar açısından kutsal olan ve kavganın yasaklandığı bir gün olan dini bayramda idam edilmesi veya Kadir gecesinde Felluce şehrini bombalaması ABD'nin meşruiyetine, güvenilirliğine ve taraftar bulmasına ciddi zararlar vermektedir.

Amerikan karar mercileri çoğu zaman sadece yapay ve yanlı bir bakış açısı ile bölgesel olayları ele almaktadırlar. İslam dini hakkında oldukça yanlı yayınlar yapılmakta, sadece Amerikan halkının değil, seçkinlerinin de bakışlarını oluşturan fikirler bu yanlı yayınlardan alınmaktadır. Genelde Batılılar, özelde Amerikalılar İslam'ı bir bütün olarak algılamaktadırlar. Ancak, mezhepler, tarikatlar ve diğer farklılıklar dikkate alındığında İslam'ın siyasal ve ekonomik bir bütünlük oluşturmadığı görülür. Aslında, Ortadoğu toplumları ve kültürleri hakkında araştırma yapan pek çok kişi ve uzman, genel kanaatin tam aksiyle karşılaşmakta, hatta pek çoğu bu kültürleri benimsemekte ve Müslüman olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, bütün kötülelemelere rağmen, bugün itibariyle hem Batı'da hem de dünya genelinde en hızlı yayılan din İslam olabilmektedir. Bu gelişmeler, küresel ölçekte Batılı değerlerin sorgulanması ve alternatiflerinin tercih edilmeye başlanması, Batılıları ve Amerikalıları daha da ürkütmektedir.

ABD, aynı zamanda empati yapmaktan çok uzaktır. Dünya hegemonu ABD, dünya sorunlarının farkında değil ya da varmak istemiyor. Zengin ile fakir devletler arasındaki uyumsuzluk her geçen gün artarken ABD, siyasal ve ekonomik sorunlar başta olmak üzere dünyadaki açlık, hastalık, eğitimsizlik, çevre vb. gibi sorunların çözümlüne katkıda bulunmamaktadır. Aksine, dünyaya silah satarak sorunların sıcak çatışmaya dönmesine katkıda bulunmaktadır. Hegemon bir devletten, dünya istikrarının sağlanması beklenirken, ABD bölgesel ve küresel konularda istikrarsızlığa yol açan adımlar atmaktadır. Örneğin, Ortadoğu'da "ulusal" sınırların yeniden belirlenmesi bile ABD'nin gündeminde olabiliyor. Kısacası, sorunları kontrol etme ve/ya çözüme yerine bölgesel ve küresel sorunları derinleştirmekte ve tırmanmasına katkıda bulunmaktadır.

ABD'nin İmaj Sorunu

Bir zamanlar rüya ülke (*dream country*) ve özgürlükler ülkesi olarak bilinen ABD'nin paradoksal olarak despotizmle mücadeleden zaferle çıktığını iddia ettiği Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya genelinde giderek kötüleşen bir imajı vardır. Özellikle, İsrail desteği, despot Arap rejimlerine yakınlığı, Irak ve Afganistan işgalleri dolayısıyla Arap ve Müslüman dünya tarafından sevilmiyor. Son zamanlarda, Ebu Gureyb ve Guantanamo'daki işkence görüntüleri ile birlikte dünyadaki ABD antipatisi küreselleşmiştir. Rusya, Çin, Hindistan, Avrupa ve özellikle Latin Amerika'da Amerikan karşıtlığı oldukça artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Daha da önemlisi Amerikan değerlerini benimseyenler bile ABD karşıtı olmaya başladılar. Örneğin, Rusya, Çin ve Hindistan gibi küresel güçler ABD'nin ulusal politika tercihlerini dünyaya zorla kabul ettirmesi giderek daha fazla tepki toplamaktadır. 2001 yılında adı geçen devletleri bir araya getiren Şanghay İşbirliği Örgütü bu memnuniyetsizliğin neden olduğu başkaldırının önemli bir göstergesidir.

ABD, dünyada sanıldığından daha az sevildiğini ve daha az popüler olduğunu bilmiyor veya bilmek istemiyor. Farklı bir algılamaya sahip olan dünya toplumları ve devletleri, artık ABD'yi "tepede parlayan şehir" olarak görmemekte ve dünyadaki hegemonyasını benimsememektedir.⁴¹ Latin Amerika ülkelerde anti-Amerikancılık iktidara gelmek için kullanılan en önemli söylemlerden biridir. Çünkü, halkın yönelimi bu yöndedir. Neticede, Venezüella, Bolivya ve Şili gibi bu bölgedeki iktidarların büyük bölümü Amerikan karşıtı partilerin ve liderlerin elinde bulunmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında hem Ortadoğu bölgesinde hem de dünya genelinde ABD'nin hakimiyeti ve değerleri ciddi olarak tartışılmaya başlandı. 11 Eylül olaylarının kendisi bile ABD'nin dünyada sahip olduğu kötü imaja karşı yapıldı. Olayı gerçekleştirenin kimliği ne olursa olsun, Ortadoğu'da Amerika karşıtı olan hemen herkes, örneğin ABD'nin saldırgan İsrail'e desteğini gerekçe göstererek, ABD'yi iki yüzlü, yanlı ve sığ çıkarlarını evrensel değerlerin üstünde tutan bencil bir devlet olarak görmektedir.⁴² Özellikle Ortadoğu'daki muhalif oluşumların nazarında ABD, dünyayı tehdit eden ve karşı çıkılması gereken zorba bir güçtür. Terörist

⁴¹ Walt, "Beyond Bin Laden," s. 59.

⁴² Fareed Zakaria, "Why Do They Hate Us," *Newsweek*,

yöntemler kullanmayanlar bile dikkate alındığında, İslam coğrafyasının genelinde Amerikan karşıtlığı devam etmektedir.

Bu bağlamda bir konuya daha dikkat çekmek gerekir. Amerikalılar, ABD'nin politikalarını eleştiren veya sorgulayan her devleti ve kesimi anti-Amerikancı olarak nitelendirmektedirler.⁴³ Öyle ki, bazen anti-Amerikancılığı Amerikan olmayana bile indirgemektedirler. Ancak bu anlayış, anti-Amerikancılığın dünya ölçeğinde artmasına neden olmaktadır; yani, ABD'nin imajına zarar veren bir unsura dönüşmektedir. ABD'nin politikalarını eleştiren her kesim anti-Amerikancı olamaz. Anti-Amerikancılık olumsuz bir tepki olarak dalga dalga ABD'nin kadim müttefikleri Avrupa ülkeleri dahil bütün dünyaya yayılmaktadır. Özellikle Ortadoğu'da ve İslam dünyasında, Amerikan saldırganlığına karşı koyamamak milyonlarca insanın aşağılanmışlık ve çaresizlik tepkisi olarak Amerikan karşıtlığı gelişmektedir. Ortadoğu'da Amerikan siyaseti ve bölgedeki varlığı meşru olarak görülmemekte ve Amerika ciddi bir imaj sorunu yaşamaktadır.⁴⁴

Yukarıda açıklanan Amerikan gururu da buna eklenince ABD'nin imajının bozulması kaçınılmaz olmaktadır.⁴⁵ ABD'nin, dünyadaki yalnız hegemon olsa bile, dışarıdan gelen eleştirilere açık olması ve kendi dışında sesine kulak verilmesi gerek bir dünyanın olduğunun farkına varması gerekir. Aksi takdirde, ABD kısa süre sonra dünyadaki tüm yandaşlarını kaybetmek zorunda kalacaktır. Örneğin, bu sürecin önemli bir göstergesi olarak, ABD'yi "şiddetin ve terörün mağduru" kılan 11 Eylül saldırılarından yaklaşık iki ay sonra Avrupa'da yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, Avrupalıların yarısından fazlası (% 53) ABD'yi dünya barışı için bir tehdit olarak görmekteydi.⁴⁶ Benzeri bir yoklama dünyanın başka coğrafyalarında yapıldığı takdirde, sonucun ABD'nin daha çok aleyhine olacağı ihtimali yüksektir.

Yanlış Maliyet Muhasebesi

ABD uzun bir zaman boyunca çok fazla fedakarlıklara katlanmadan az maliyetle çok fazla kazanç elde etmiş ve uzun bir dönem boyunca bu şekilde dünya hegemonu olarak davranabilmiştir. Soğuk

⁴³ Fabbrini, "Layers of Anti-Americanism," s. 80.

⁴⁴ Ahmadov, "The US Policy Toward the Middle East in the Post Cold War Era," s. 148.

⁴⁵ Fabbrini, "Layers of Anti-Americanism," s. 80.

⁴⁶ Fabbrini, "Layers of Anti-Americanism," s. 81.

Savaş sonrası dönemde yalnız başına kalan ve önemli fedakarlıklara katlanmadan dünyadaki hegemonyasını pekiştirme fırsatını yakaladı.⁴⁷ ABD, doğrudan askeri ve ekonomik varlığını gezegenin her noktasına yaymak istedi. Örneğin, 1990'larda Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasından sonra atak/aktif bir dış politikayı çok az kan ve para kaybı karşılığında izleyebilmiştir. Ancak, 11 Eylül saldırıları ve devamındaki Irak işgali muazzam askeri ve ekonomik gücüne rağmen ABD'nin tehlikelere açık olduğu ortaya çıktı. Bu durum, şizofrenik bir ruh haline bürünerek saldırganlaşan ABD'nin daha dikkatsiz ve hesapsız bir dış politika izlemesine yol açtı.⁴⁸ Ancak, eğer 11 Eylül saldırıları hem ABD hem de dünyanın geneli için bir milat olarak kabul ediliyorsa, Amerikan yönetimi dış politikasını yeniden şekillendirecek bu olaydan dersler çıkarmalıydı. Örneğin, Amerikan dış politikasının artık maliyetsiz, bedelsiz olmadığını anlamış olmalı ve bu yönde bir yeniden yapılandırma yoluna gitmeliydi.

Uluslararası İlişkiler disiplininin hakim paradigması olan realist anlayışa göre, her bir devlet varlığını devam ettirmek ve güvenliğini sağlamak için yayılmak zorundadır. Bu, en iyi savunmayı saldırı olarak gören savunmacı bir anlayıştır. Bir ülke için giderek artan kazanç (*cumulative gains*), yayılmayı (*expansion*) ve genişlemeyi cazip kılmaktadır. Her bir yayılma, yeni kaynaklar getirdiği için devletin gücünü arttırması beklenir. Bazen yayılmacı devlet, mitler üreterek yayılmanın faydalarını/getirilerini abartmaktadır. Bu durumda devletler aşırı yayılma (*over-expansion*) aşamasına geçmiş olurlar.

Washington, ABD'nin Ortadoğu'ya müdahalesinden de petrol ve doğal gaz gibi kazançlar beklemekte, bu kazançların AB, Rusya ve Çin gibi diğer küresel güçler tarafından paylaşılmasını istemez. Ancak, bu yayılmanın bir sınırı vardır. Belli bir aşamadan sonra yarardan çok zarar getirebilmektedir. Öte yandan, ABD artık tek başına, faturası giderek kabaran uluslararası terörizmle mücadelenin maliyetlerini

⁴⁷ ABD yönetimi 1990'larda, Soğuk Savaş döneminde oluşturduğu ittifak halkasını genişletti; kısa süren ve kayıpsız bir savaştan sonra Irak'ı Kuveyt'ten çıkardı; Bosna, Somali, Haiti ve Kosova gibi iç çatışmalara müdahale etti; Arap İsrail sorunun çözümünde iddialı bir arabulucu olmaya çalıştı; Dünya Ticaret Örgütü ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı çerçevesinde daha liberal bir küresel ekonomik sistemden yana tavır takındı. Ancak, 11 Eylül bu iyimser dönemin sonunu getirmesine rağmen Amerikan yetkilileri bunu kabullenmek istemediler. Walt, "Beyond Bin Laden," s. 58.

⁴⁸ Walt, "Beyond Bin Laden," s. 77.

karşılamaya muktedir değildir. Özellikle, savaş maliyetlerinin çok yüksek olması dolayısıyla, saldırgan ve tek yanlı bir dış politika izlemek siyasi ve askeri açılardan rasyonel olmadığı gibi ekonomik açıdan da rasyonel değildir.⁴⁹ Çünkü, artık yayılma yoluyla güvenlik sağlamanın zararı (maliyeti), getirilerini (kazançlarını) aşmış; kolay liderliğin, düşük maliyetli savaşların ve bütçe fazlalıkları dönemi sona ermiştir.⁵⁰ ABD liderleri, hem Amerikan halkı hem de dünya kamuoyu tarafından kabul edilebilecek aktif ve müdahaleci bir dış politika karşılığında fedakarlıklarda bulunmanın kaçınılmaz olduğunu anlamalıdır.

Emperyalist Bakış Açısı

Avrupa devletlerinin yüzyıllardır yapa geldiklerini bugün ABD yapıyor.⁵¹ Genelde Batı, özelde ABD, dünyanın geri kalan bölgelerini, ülkelerini ve toplumlarını “uygarlaştırma” ve “modernleştirme” misyonunu yüklenmiştir. Bu çerçevede, diğer medeniyetlere ve kültürel kalıplara olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Diğer coğrafyalarla ilişkileri sıfır-toplamlı bir ilişkidir. Böyle olunca da gelecekte Batı'ya alternatif oluşturabilecek her medeniyetin mensubu devletin sınırlandırılması ve potansiyelinden uzaklaştırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, ABD'nin savunuculuğunu yaptığı küreselleşme süreci de aslında dünyanın toplumsal ve ekonomik bakımdan Amerikan değerleri ve anlayışı içinde asimile edilmesini öngören bir “Amerikalılaştırma” süreci olarak ortaya çıkmaktadır.⁵²

ABD, dünya hegemonu olarak Ortadoğu merkezli petrol ve doğal gaz piyasasını kontrol etmek istemektedir. Geniş toplumsal ve tarihsel bağlam dikkate alındığında Batı'nın bölgede ciddi bir emperyalist geçmişi olduğu görülür. Sanayi Devrimi'nden sonra petrol kaynakları sürekli olarak emperyalist anlayışın merkezinde olmuştur. Yıllar boyunca sanayi ve kalkınma hamleleri için vazgeçilmez bir kaynak olan petrol daha çok ekonomik (enerji elde etmek) amaçlı (*oil for*

⁴⁹ ABD'nin Irak işgali 2003 yılından 2006 yılının sonuna kadar ABD'ye şimdilik 3 binden fazla can kaybına ve 1 trilyon civarında ekonomik kayba yol açmıştır. “Irak savaşı'nın Maliyeti 2 Trilyon Doları Buldu,” *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/05/son/sondun15.asp>.

⁵⁰ Barry R. Posen, “The Struggle against Terrorism: Grand Strategy, Strategy, and Tactics,” *International Security*, c. 26, n. 3, 2001/2002, ss. 39-55, s. 52.

⁵¹ Rashid Khalidi, *Resurrecting Empire: Western Footprints and America's Perilous Path in the Middle East*, Boston: Beacon Press, 2004.

⁵² Fabbrini, “Layers of Anti-Americanism,” s. 83.

energy) iken bugün itibariyle daha çok klasik emperyalist dönemde olduğu gibi güç amaçlı (*oil for power*) olarak önemsenmektedir. 11 Eylül olaylarından sonra petrol fiyatlarının yaklaşık iki katına çıkması üzerine Batının petrole, dolayısıyla Ortadoğu gelişmelerine, bağımlılığı artınca petrolün kan davası amacıyla kullanılan bir silaha (*oil-for-feud*) dönüştürüldüğü iddia edildi. Çünkü bu iddiaya göre, petrolden elde edilen gelirle Batı ve ABD karşıtı mücadeleler yürütülebilmektedir.⁵³ Bunun için de ABD ya petrolün kontrolünü mutlak olarak eline geçirecek veya petrole alternatif enerji kaynakları bulmak zorunda kalacaktır.

ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgeyi denetimi altına almak ve/ya tutmak için başlattığı Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) de bu bağlamda değerlendirilebilir. 1798 yılında başlayan emperyalist süreç, bugün itibariyle BOP ile devam etmektedir. ABD'nin asıl derdi Irak gibi bölge ülkelerine demokrasiyi götürmek değil, emperyalist süreci sürdürmek ve/ya tamamlamaktır. Irak'ın işgalinde başkent Bağdat ele geçirilince yıkılan Saddam heykelinin yerine Irak'ın değil Amerikan bayrağının asılması bu mütehakim durumu göstermektedir. Amerikan çıkarlarına tehdit olarak algılanan her devletin cezalandırılması, caydırılması ve sınırlandırılması öngörülmektedir. 1980'ler ve 1990'larda ABD'nin en büyük çabası, ikili çevreleme (*dual containment*) politikası ile, Ortadoğu bölgesinde Amerikan beklentileri doğrultusunda hareket etmeyen iki devletin (İran ve Irak) çevrelenmesi ve etkisizleştirilmesi üzerineydi.⁵⁴ Bu siyasetin en önemli nedenlerinden biri, bu ülkelerin "milliyetçi" ve "yerel" davranma konusundaki ısrarlarıydı. Yani, emperyalist bakış açısının gereği olarak ABD'nin bölge imkanlarını yeterince sömürememesiydi.

Uzun bir süredir bölge ülkelerindeki seçkin sınıflar Batılılaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu sınıflar, Batıdan edindikleri değerler yerine ülkelerinde sömürgecilik buldular. ABD'nin BOP ile, Avrupalı ülkelerin 18, 19 ve 20. yüzyıllarda gerçekleştirdikleri emperyalist projenin ikinci aşamasını 21. yüzyıl içinde tamamlamaktadır. Birinci aşamada Avrupalı devletler bölgede ulus-devlet ve/ya devletçikler ortaya çıkararak boyama kitabının figürlerini çizdi. İkinci aşamada ise ABD, BOP ile bölgedeki ülkelerin toplumsal, siyasal ve kültürel değerlerini değiştirmekle boyama kitabının daha önce çizilen figürlerinin

⁵³ Joseph Braude, "The Greening of the Middle East: Oil-for-Feud," **The New Republic**, 4 Temmuz 2005, ss. 14-17.

⁵⁴ Ataman, "United States of America," s. 534.

içini doldurmaya/boyamaya çalışmaktadır. Yani, ABD yeni bir emperyalist dalga başlatmıştır. Bu bağlamda, demokrasinin yayılması da stratejik bir gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır. BOP ile bir kez daha ortaya çıkan ABD'nin ve Batı'nın kendi kendine yüklendiği, geri kalmış ülkeleri ve toplumları medenileştirme sorumluluğunu yerine getirme görevi (*missionary policy*), emperyalist ve mütehakkim bakış açısını yansıtmaktadır. ABD'nin 2003'ten beri Irak'ı işgal altında tutmasının gerekçeleri arasında bu anlayış da vardır.⁵⁵

Oryantalist Bakış Açısı

İlk kez Edward Said ile ciddi bir şekilde tartışılan “oryantalist” bakış açısı, aslında Batıdaki bilimsel, özellikle toplumsal bilimler, alanlarındaki çalışmalara yön verdiğini iddia etmektedir.⁵⁶ Siyaset bilimi söz konusu olunca bu çok daha anlamlı olmaktadır. Amerikan karar mercileri, Ortadoğu hakkında inşa ettikleri Batıcı ve ayrımcı algılarının etkisinde kalarak kararlar almaktadırlar. Bunun etkisiyle, dünyanın diğer bölgelerindeki akademik çevreler de bölge hakkında benzer yanlış algılamalara sahiptirler. Batılı ve Amerikalı yöneticilere ve seçkinlere göre, Batı sürekli mükemmeli, iyiyi, doğruyu ve üstün olanı temsil ederken, Doğu daima kötüyü, geri kalmışlığı, yanlış, kusurluluğu temsil etmektedir. Ortadoğu'da da anti-Arap ve anti-Müslüman olmak, bu bakış açısının bir ürünüdür. Buna göre, Batı'ya boyun eğmeyen her devlet ve/ya medeniyet ötekileştirilir ve cezalandırılmaya çalışılır. Ortadoğu'da İran, Irak ve Türkiye gibi orta büyüklükte devletlerin de Batı karşısındaki konumları bundan ibarettir. Bu bakış açısına göre, Araplar ırkçdırlar.

⁵⁵ ABD karar mercilerinin sık sık dile getirdiği işgal gerekçeleri arasında Irak yönetiminin uluslararası terörizme destek vermesi, kitle imha silahları programını başlatması, bölgenin güvenliği ve istikrarı için ABD'nin Irak'ta bulunma ihtiyacı, İsrail devletinin güvenliğinin sağlanması, petrol piyasasının kontrol altında tutulması ve Saddam benzeri anlayışta bulunan bölge yöneticilerin gözdağı verilmesi gibi güvenlikle ilgili unsurların yanında insan hakları ihlalleri, demokrasinin ve demokratik değerlerin yayılması (bu unsur aynı zamanda terörle mücadelenin temel stratejilerinden biri olarak da görülmektedir) ve Irak'ın kendi imkanlarıyla kalkındırılması gibi kendine görev biçme göstergesi olan unsurlar da bulunmaktadır.

⁵⁶ Douglas Little, **American Orientalism: The United States and the Middle East Since 1945**, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2002; Pınar Bilgin, “Is the ‘Orientalist’ Past the Future of Middle East Studies?” **Third World Quarterly**, c. 25, n. 2, 2004, ss. 423-433.

Bu bakış açısının bir gereği olarak; gerici, arkaik, ilkel ve kendini geliştirme yeteneğinden yoksun (Orta) Doğuların terbiyesi, sosyalleştirilmesi, kalkındırılması ve insani bir yaşam düzeyine çıkarılması için Batı medeniyetini temsilen ABD, özgürlüğün kaynağı olarak görülen demokrasi başta olmak üzere Batılı değerlerin bölgeye yayılması ve yerleşmesi için mücadele etmek durumundadır. Bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi, Amerikan yönetimi bu mücadeleyi Amerikan karşıtlığını yok etmek için yürütmektedir.⁵⁷ Hem Batı medeniyetinin değerlerinin bölge insanını “ikinci sınıf bir Batılı” yapmasını hem de tehdit olmaktan çıkarmasını amaçlamaktadır. Yani, Batının seçkinciliği (*exceptionalism*) devam ederken, Batı dışı toplumların, bu bağlamda Ortadoğu ülkelerinin, değerlerinden arındırılarak kontrol altında tutulması gerekmektedir.

11 Eylül olaylarından sonra, yeni-muhafazakarlar tarafından geliştirilen mitler, emperyalist karar mercilerinin toplumsal, siyasal ve ideolojik inançları ile birlikte harekete geçen “yeni oryantalist” anlayış saldırgan ve tek yanlı Amerikan dış politikasının en önemli nedenlerinden biridir.⁵⁸ Bush yönetimi Amerikan halkını, Amerikan çıkarlarına yönelik en büyük tehdidin İslam dünyasından kaynaklandığına ikna ettiler. “Saddam rejiminin kitle imha silahlarını üretmeye çalışmaktadır” ve “Irak El-Kaide ile işbirliği yapmaktadır” gibi ileri sürdükleri iddiaların hiç birisinin doğru çıkmasına rağmen, ABD’ye boyun eğmeyen Müslüman ülkelerin “doğulu” ve “Müslüman” olmalarından dolayı daima yanlış ve kötüyü temsil ettikleri kabul edilmiştir. Neticede, bu devletler “iyi Hıristiyan ve Batılı” politikacılar tarafından “haydut devlet” olarak ilan edilmekten kurtulmazlar.

Ancak, burada şu noktaya da dikkat çekmek gerekir. Oryantalist bakış açısı sadece Bush yönetimi ve neo-conlarla sınırlı bir anlayış değildir. ABD’nin Ortadoğu dış politikası söz konusu olduğunda Demokrat veya Cumhuriyetçi olmak pek fark etmez, çünkü Amerikan siyasal seçkinleri arasında bölgeye yönelik bakışta önemli bir farklılık yoktur. Oryantalist bakış açısı gereği Müslümanlar, Araplar ve hatta Türkler asla güvenilecek toplumlar ve ülkeler değildirler ve olamazlar. Bundan dolayı da Ortadoğu’da İran, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi

⁵⁷ Christopher Hobson, “A Forward Strategy of Freedom in the Middle East: US Democracy Promotion and the ‘War on Terror’,” **Australian Journal of international Affairs**, c. 59, n. 1, Mart 2005, ss. 39-53.

⁵⁸ Ataman, “United States of America,” s. 538.

ülkelerle kurulan geçici ittifak yapılanmalarına rağmen, ABD ve Batı sadece İsrail devletini “mutlak müttefik” olarak görmektedir.⁵⁹ 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, bölgedeki en uzun süreli müttefikleri olan Türkiye ve Suudi Arabistan'ın ulusal çıkarları aleyhine politikalar geliştirmeye başladı.

Dinsel (Hıristiyan) Bakış Açısı

ABD, dünyanın ilk seküler devletlerinden bir olmasına rağmen din faktörünün çok etkili olduğu ülkelerden biridir. Özellikle, Ortadoğu ülkeleri söz konusu olunca Batılı insanın ve dolayısıyla karar mercilerinin algılamalarını şekillendiren en önemli unsurlardan biri Batılıların kutsal kitabı İncil'in yorumu ve bakışıdır.⁶⁰ ABD dahil her Batılı ülkede haftalık Pazar ayinlerinde İncil'de geçen İbrahim, Musa, Süleyman, İsa ve “vadedilen topraklar” hakkındaki hikayeler ile “Armageddon,” “İsa'nın dönüşü” ve “dünyanın sonu” gibi geleceğe dönük kavramlar sık sık halkın dikkatine sunulmaktadır. Bu kavramları öğrenen halk, Ortadoğu konusunda dinsel bir bakış açısına sahip olmuş olur. Örneğin, Yahudilerin Filistin'e dönmelerini bu çerçevede değerlendirmektedirler. Özellikle, Bush yönetiminin temel felsefesini oluşturan grup olan yeni muhafazakarlar (*neo-cons*) bu anlayışın en önde gelen temsilcileridir.

Bugün itibarıyla, ABD'nin İsrail desteği, biri Yahudilere, diğeri ise Hıristiyanlara ait iki temel dinsel ilkeye dayanır. Birincisi, İsrail'in kutsal ırkçılığının siyasal ifadesi olan Siyonist bakış açısıdır. Siyonizm, Tanrı'nın seçilmiş kullarının vaat edilen bir toprak parçası üzerinde kuracakları devletle dünyada hakim güç haline gelerek gezegen sahında her türlü tasarruf hakkına sahip olduğu, diğer toplulukların ise bunlara ancak Yahudilere hizmet etmekle yükümlü olduklarını varsayan siyasal-dinsel bir anlayıştır. İkincisi ise, İsa'nın dönüşünü hızlandırmak amacıyla Yahudilerin, kutsal topraklarda toplanmasını isteyen Evanjelikler gibi Hıristiyan fundamentalistlerin ve Hıristiyan Siyonist-

⁵⁹ Faruk Ekmekçi, “‘Elitizm’ ve Amerika'nın Ortadoğu Politikası,” *Yeni Şafak*, 15 Ağustos 2006, s. 15.

⁶⁰ Irvine H. Anderson, **Biblical Interpretations and Middle East Policy: The Promised Land, America, and Israel, 1917-2002**, Gainesville: University of Florida Press, 2005; Mayer, “Christian Fundamentalists and Public Opinion Toward the Middle East,” ss. 695-712; Melani McAlister, **Epic Encounters: Culture, Media, and US Interests in the Middle East, 1945-2000**, Berkeley: University of California Press, 2001.

lerin beklentisidir. Bush yandaşları Evanjelistler gibi İsa'nın dönüşünü hızlandırma amacıyla Yahudilere sempatiyle bakmayan Hıristiyan gruplar da İsrail'in bölgesel politikalarına her türlü desteği sağlamaktadırlar. Franklin Graham ve Falwell gibi din adamlarının önderliğindeki bu Hıristiyan gruplar, şiddet, terörizm ve kötülükle özdeşleştirdikleri İslam ve Müslümanlara karşı Yahudilerin desteklenmesini dini bir gereklilik olarak görmektedirler.⁶¹

Sonuç

ABD'nin 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde izlediği dış politika eğilimi iki temel büyük stratejiye dayanmaktaydı. Bunlar, siyasal alanda gelişen ve çevreleme, caydırma, güç dengesi ve askeri yöntemlerin ağırlıklı olarak yer aldığı realist anlayış ile ekonomik alanda ortaya çıkan ve açık ekonomilerle desteklenen pazar demokrasisi, kurumsal siyasal ilişkilerin gelişmesi ve liberal değerlerin temelini oluşturduğu liberal anlayıştır. Realist geleneğin ahlakiliğinin ve mesruluğunun tartışıldığı bir dönemde, Amerikalı yetkililer, paradoksal olarak, klasik realizmin varsayımlarının çok ötesine geçerek davranması bir talihsizliktir. Yeni dönem Amerikalılar, realist olmanın "insani" ve "ahlaki" olduğunu iddia edecek kadar da kendilerini farklı gösterme istidadındadırlar.⁶² Ancak, bu çalışmada Amerikan dış politikasına yön veren unsurlar tartışıldığında bu iki anlayışın ötesinde bazı kavramların oldukça belirleyici olduğu görülmektedir. Amerikan dış politikası, bu kavramlar üzerine kurgulanmış ve kurgulanmaya devam edilmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında yeni bir "büyük strateji" geliştirildi. Uluslararası terörizme karşı geliştirilen bu strateji yeni bir paradigma oluşturdu. Irak işgalinin mimarlarından olan Paul Wolfowitz, Richard Perle, Donald Rumsfeld, Dick Cheney ve Donald Kagan gibi şahinlerin geliştirdikleri bu yeni anlayışa göre, ABD'nin amacı uluslararası güç dengesini oluşturmak ve liberal değerleri yaymak değil, herhangi bir devletin ve/ya oluşumun ABD'ye rakip olabilecek duruma gelme-

⁶¹ Mayer, "Christian Fundamentalists and Public Opinion Toward the Middle East" s. 706-707.

⁶² Michael C. Desch, "It Is Kind to Be Cruel: The Humanity of American Realism," *Review of International Studies*, c. 29, 2003, ss. 415-426.

sini engellemek gerekmektedir.⁶³ Bütün muhtemel düşmanlar tehdit veya tehlike arz etmeden ortadan kaldırılmalıydılar. 1997 yılında neo-conların geliştirdiği “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi” ile ABD yeni küresel hegemonyasını 11 Eylül olaylarını gerekçe göstererek kurmaya çalıştı. Neo-conlar, Amerikanın müstesna duruşu ile Amerikan korkularınının karışımı olan siyasi ve iktisadi stratejilerle bu amaçlarına ulaşmaya çabalamaktadırlar.⁶⁴

ABD, ulusal çıkarlarını zedelediğine inandığı “düşman” ülkelere yönelik standart sayılabilecek bazı politikalar belirlemiştir. Her durumda bunları uygulamaya çalışmaktadır. Öncelikle, düşmanın kötü olduğunu ileri sürer ve bunu kabul ettirmeye çalışır. Mücadelesini, ahlaki bir kavramsallaştırma ile meşrulaştırmaya çalışır. İkinci olarak, düşmanın saldırgan olduğunu ileri sürer ve bunu kabul ettirmeye çalışır. Üçüncü olarak, dışarıda yaşayan Amerikalıların yaşamlarını ve çıkarlarını korumaya çalıştığını ileri sürer. Dördüncü olarak, düşman ülkenin Amerikan ulusal çıkarlarına tehdit oluşturduğunu ileri sürer. Beşinci olarak, ABD'nin iyiliği temsil ettiğini ve kötülere, saldırganlara karşı harekete geçmekle yükümlü olduğunu iler sürer. Altıncı olarak, ABD'nin tehdit olarak ortaya çıkan düşman devletlere karşı çıkan güç koalisyonunun liderliğini yapma konusunda kendi kamuoyunu ikna etmektedir. Ortadoğu bölgesi için tüm bu alınan önlemlere rağmen yukarıda tartışılan nedenlerden dolayı ABD'nin bölgedeki varlığı meşrulaştırılmamış ve Amerikan dış politikası büyük ölçüde başarısız olmuştur.⁶⁵

Eğer hala çok geç değilse, ABD yöneticileri geleneksel dış politika anlayışlarını yeniden gözden geçirmek durumundadırlar. Yıllardır tek yanlı olarak dünyanın geleceği hakkında karar vermekten çekinmeyen ABD, koşulların değiştiğinin farkına varmalı ve çok taraflı bir diplomasi geleneği oluşturmalıdır. Bu durum, daha önceki zamanlarda gerçekleştiği gibi, bir hegemonya değişimini beraberinde getirebilir, bunun önüne geçilemez. ABD'nin bu süreci engelleme çabası ABD dahil bütün dünya ülkelerinin hayati çıkarlarınının zedelenmesine yol açabilir. ABD, önemseddiği konularda diğer ülkelerin desteğini

⁶³ G. John Ikenberry, “America's Imperial Ambition,” *Foreign Affairs*, c. 81, n. 5, 2002, ss. 44-60.

⁶⁴ Özhan, “11 Eylül ve Amerikan Yüzyılı'nın Korkuları,” s. 68.

⁶⁵ Ahmadov, “The US Policy Toward the Middle East in the Post Cold War Era,” s. 143.

almak istiyorsa, o da diğer ülkelerin önemsedığı alanlarda o ülkelerin çabalarına destek vermelidir. Unutulmamalıdır ki, karşılıklı bağımlı bir dünyada devletlerin dış politika davranışlarını yönlendiren en önemli ilkelerin başında karşılıklılık (*quid pro quo*) ilkesi gelmektedir. ABD eski devlet başkanlarından Franklin D. Roosevelt'in 2. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında ifade ettiği "bir yerde barış bozulduğunda, tüm ülkelerin barışı tehlikeye düşer" sözü bugün için çok daha anlamlıdır. Bundan dolayı da Amerikan yetkilileri, Amerikan güvenliğinin başka devletlerin güvenliğinin sağlanmasından geçtiğini kabul etmek zorundadır. Çünkü, her çöken devlet ve her çözülmemiş sorun küresel bir güvenlik sorununa dönüşebilmektedir.⁶⁶ Hegemon devlete (ABD'ye) düşen de bu sorunları nihai bir çözüme kavuşturmaktır.

ABD'nin Ortadoğu'da hayati çıkarları bulunmaktadır.⁶⁷ Bu çıkarların korunması tek taraflı davranarak elde edilemediğinden, Amerikan yöneticileri çok taraflı bir politika izlemek zorundadırlar. Saldırgan realist ilkeler artık Amerikan çıkarlarının korunmasına hizmet etmemektedir. Küçülen, küreselleşen ve karşılıklı bağımlılığın arttığı bir dünyada sıfır toplamlı politika yürütmek anlamsız hale gelmiştir. Çünkü, ülkelerin ve toplumların kaderi ve geleceği giderek birbirine bağımlı hale gelmektedir. Devletlerin bu değişen durumu dikkate almaları zaruridir. Ayrıca, ABD'nin Ortadoğu'da sağlıklı bir dış politika izleyebilmesinin ve bölge sorunlarının çözüme kavuşturmasının en önemli ön koşullarından biri, İsrail lobisinin Amerikan iç ve dış politikasındaki rolünün ciddi ve sağlıklı bir analizinin yapılmasıdır.⁶⁸ ABD, Arap ve Müslümanların sorunlarına önem verdiğini göstermeli ve yanlış tutumuna son vermelidir.

Washington Soğuk Savaş'ın sona ermesinden, özellikle 11 Eylül olaylarından, sonra küresel hegemonyasını bir kez daha --bu defa daha mutlak ve daha toptan-- yani dünyadaki tek hakim askeri, siyasi,

⁶⁶ Walt, "Beyond Bin Laden," s. 62.

⁶⁷ Washington'un Ortadoğu bölgesinde, İsrail'in güvenliğinin sağlanması, bölge petrolünün ve diğer doğal kaynaklarının makul fiyatlarla serbest bir şekilde dünya pazarına akışının güvenceye alınması, bölgede kitle imha silahlarının kontrol altına alınması, Amerikan karşıtı radikal hareketlerin önlenmesi, Batılı değerlerin (insan hakları ilkelerinin ve demokrasinin) bölgeye yerleştirilmesi, ABD müttefiki ülkelerde istikrarın sağlanması, ve Amerikan hegemonyasına karşı çıkan devletlerin bölgeye yerleşmesinin önüne geçilmesi gibi temel amaçları vardır.

⁶⁸ Mearsheimer ve Walt, "The Israeli Lobby and US Foreign Policy," s. 29.

iktisadi ve kültürel güç olduğunu, ilan etmiştir. Diğer devletlerin ve milletlerin bunu kabul etmesini beklemektedir. Ancak, beklediği onayı ve rızayı bugüne kadar alamadığı görülmekte ve bu da yukarıda açıklanan kusurlu dış politikanın devam ettirilmesine neden olmaktadır. Bu çıkmazdan kurtulmak için de Amerikan yetkilileri, birinci aşamada, tek taraflı tutumlarını terk ederek ancak dünyadaki güç ve refahı müttefikleriyle paylaştıktan sonra muhaliflerine engel olma çabasına girişmelidir. İkinci olarak, küresel ve bölgesel sorunlarda kendi çıkarı yanında ortak çıkarları ve diğer ülkelerin de çıkarlarını gözetmek zorundadır. Devletlerin güvenlikleri bile karşılıklı bağımlı hale gelen mevcut zaman diliminde ABD'nin başka alternatifi bulunmamaktadır. Sıfır toplamlı bir ilişki ve siyaset yerine kazan-kazan stratejisini ön plana çıkaran bir politikanın izlenmesi bütün taraflar açısından daha rasyonel görünmektedir.